

БЪЛГАРСКИТЕ ГЕРОИ

Б. В. ТОШЕВ

Й. Пацов & И. Мечков (Съст.). *Българските герои по фронтовете на Първата световна война*. Медия – А. Николова, София, 2014, 382 с. ISBN 978-619-90257-1-0

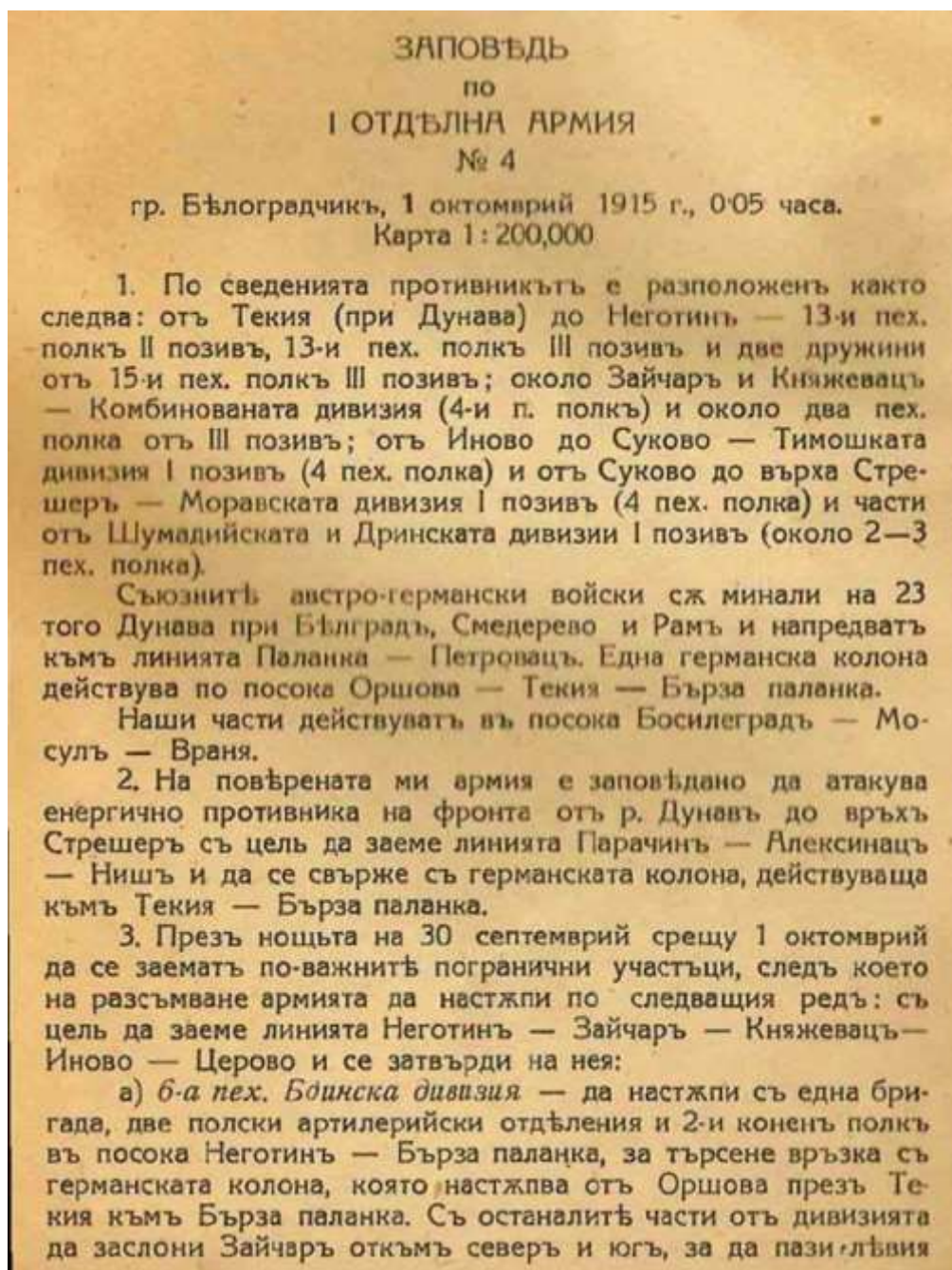
Abstract. This is a book for the participation of Bulgaria in the First World War (1915-1916). The compilers have collected a large number of stories for martial feats of Bulgarian officers and soldiers at the fronts of the war. These stories were published in different sources during or after the war.

Keywords: WWI, collection, stories, Belogradchik

Първата световна война, в миналото обикновено наричана Общоевропейска война, между Централните сили и Антантата започна на 28 юли 1914 г. и завърши на 11 ноември 1918 г. В тази война са загинали над 10 млн души от страна на Антантата и над 9 млн души от страна на Централните сили. Войната не реши никакви политически въпроси, но донесе разорение, страдания и бедност, което отвори вратата на комунизма и другите зловредни социални движения.

България се включи войната на страната на Централните сили на 1 октомври 1915 г., 0.05 ч., с надеждата, че чрез нея най-накрая ще

постигне националното си освобождение и обединение. Малко се знае, че войната за България всъщност започна от Белоградчик (Бояджиев

флангъ на бригадата, действаща къмъ Неготинъ, и дѣсния — на 8-а Тунджанска дивизия.

б) 8-а пех. Тунджанска дивизия — да настѣпи отъ линията връха Бабинъ носъ — Росовити камъкъ. Обектъ — гр. Княжевацъ. Да остави една бригада съ 18-и артилер. полкъ въ мое разпореждане при с. Калугеръ.

в) 9-а пех. Пльвенска дивизия — да настѣпи отъ линията връхъ Росовити камъкъ — връхъ Комъ. Обективъ — района Иново — Церово — Пандирало. Да остави една бригада въ мое разпореждане на линията Боровица — Протопопинци.

г) 1-а пех. Софийска дивизия, съ придаденитѣ ѝ части — да настѣпи отъ линията връхъ Комъ — в. Стрешеръ съ цель да подготви атаката на гр. Пирогъ. Въ посока на Букова глава — Стрешеръ — Сурдулица да се изпрати една силна колона, съ задача да слѣзе въ долината на р. Морава и прекъсне съобщенията по нея. Дѣсниятъ флангъ на тая колона да се заслони солидно откъмъ Дъсченъ кладенецъ.

4. Пограничните части влизатъ въ подчинение на командиритѣ на дивизиитѣ, въ чиито участъци се намиратъ, и да съдействуватъ на общата атака, като задържатъ твърдо проходите и пѣтищата, презъ които минаватъ войскитѣ на дивизията.

5. Армейското прожекторно отдѣление се придава къмъ 3-и Видински тежъкъ артилер. полкъ.

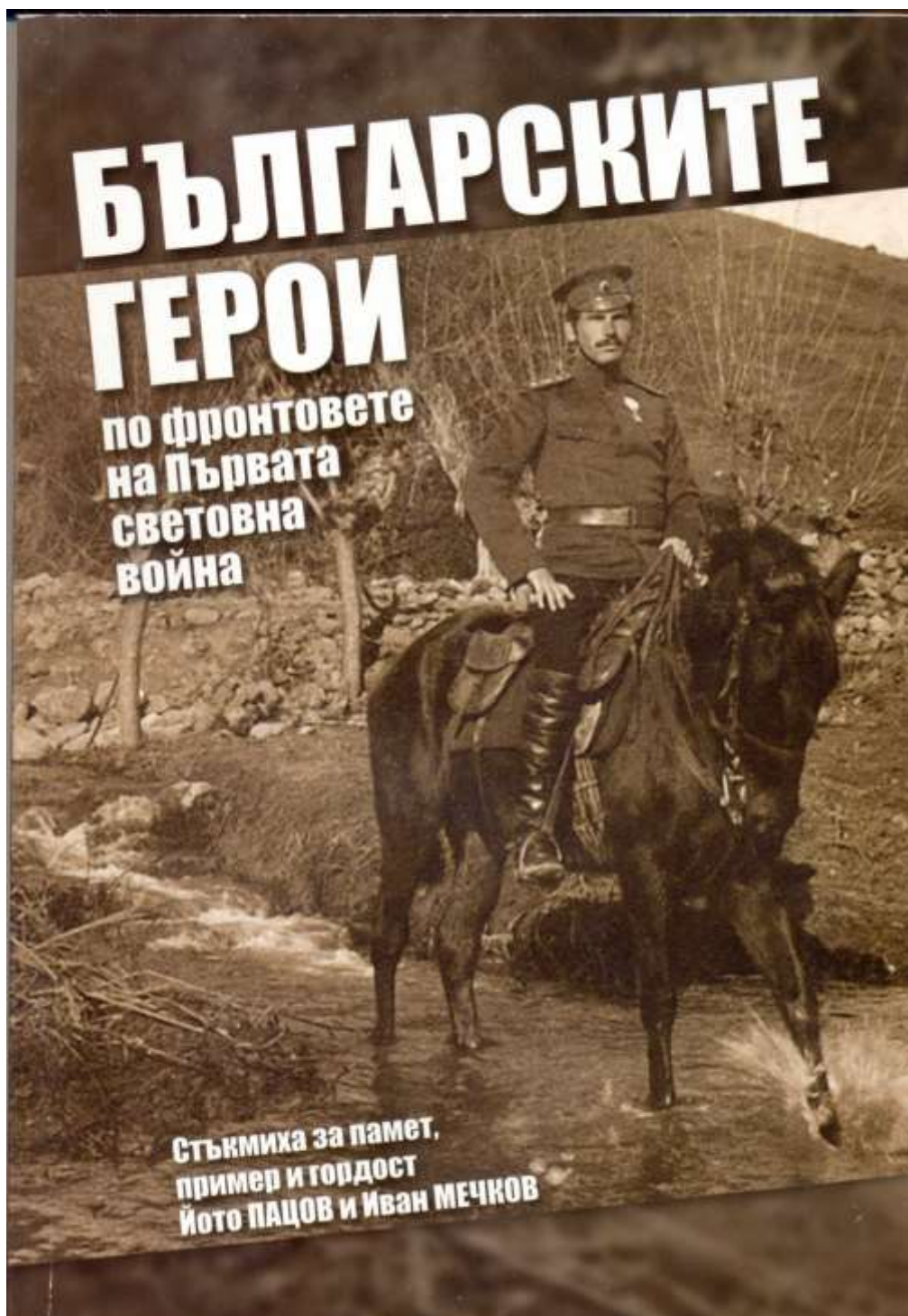
6. Радиотелеграфното отдѣление да открие станция въ гр. Бѣлоградчикъ.

7. Командиритѣ на дивизиитѣ да разпоредятъ да се свържатъ непосредствено съ телеграфъ и телефонъ щабсветѣ на дивизиитѣ съ щаба на армията.

8. Азъ съ щаба на армията ще бъда въ Бѣлоградчикъ. (подп.) Командуващъ 1-а отдѣлна армия, генералъ-лейтенантъ Бояджиевъ.

Изпраща се: На щаба на действащата армия, командиритѣ на 1-а, 6-а, 8-а и 9-а пех. дивизии; началника на тилото управление; началника на артилерията; до началниците на Военното инженер., Военно санитарната и Военно сѣдебната части; до началника на Видинския укрепенъ участъкъ; до командувачитѣ II и III отдѣлни армии и до офиц. за свръзка при фонъ Макензенъ полковникъ Станчевъ.

Съставителите на разглежданата тук книга, Йото Пацов и Иван Мечков, са поставили още на корицата на книгата надпис: „Стѣкмиха за памет, пример и гордост“.

Книгата е изградена по следния начин: Нишката епопея (13 разказа); Дойранската епопея (14 разказа); Българската конница (13

разказа); 3-а пехотна Балканска дивизия (7 разказа); 4-а пехотна Преславска дивизия (12 разказа); 5-а пехотна Дунавска дивизия (10 разказа); 6-а пехотна Бдинска дивизия (14 разказа); 7-а пехотна Рилска дивизия (13 разказа) и 8-а пехотна Тунджанска дивизия (14 разказа). Представените автори са: Петко Пеев (27 разказа), Илия Мусаков (25 разказа); Капитан Енгезки (23 разказа); Денчо Марчевски (4 разказа); Антон Стряма (3 разказа); Фани-Попова Мутафова (1 разказ); Димитър Талев (1 разказ); Никола Атанасов (1 разказ); Симеон Андреев (1 разказ); Георги Райчев (1 разказ); Димитър Христордов (1 разказ); Недко Пеев (4 разказа); Димо Сяров (1 разказ); Ненчо Илиев (1 разказ); Методи Томов (1 разказ); Иван Йончев (1 разказ). Авторите на 14-те разказа за 8-а пехотна Тунджанска дивизия не са посочени.

Между тези автори има някои и днес познати имена, но повечето от тях са напълно непознати на широката публика. Книгата щеше да спечели, ако в нея се даваха кратки сведения за представените автори. Повечето от тези хора също имат не добра съдба, определени от комунистическия режим като „проводници на велико-българския щовинизъм“ и апологети на „монархията и империалистическата война“.

Например Илия Мусаков е автор с огромно литературно творчество, член на Дружеството на военните писатели и публицисти; неговите книги са издавани в големи тиражи. След 1947 г. той е бил принуден да преустанови литературната си дейност. Между неговите книги е и историята на 15-и пехотен Ломски полк (Мусаков, 1939).

Друг съществен недостатък на книгата, че в нея не са посочени източниците, където са били публикувани представените разкази.

Събирането на тази колекция от редки текстове несъмнено изисква голям труд. Но, поради отбелязаните по-горе недостатъци, книгата, която извърно е интересна за патриотично настроена, но непретензиозна публика, за изследователите в областта на военната

история и историята на българската литература не представлява професионален интерес.

Книгата на Пацов и Мечков е без илюстрации. Това също ще намали въздействието ѝ върху младите читатели, към които навярно е ориентирана тя. Този пропуск лесно можеше да се запълни, защото в периодичните издания, в които първоначално са публикувани представените разкази, по правило има изобилие от такива илюстрации – снимки от живота на войската на фронта и рисунки и картини на военни художници. Навярно съставителите на това издание, за което не отбелязана подкрепа от обществени организации, са преценили, че включването на илюстративен материал в книгата ще увеличи нейния обем и ще оскъпи нейното издаване.

Във „Венец“ могат да се намерят редица материали за подвига на бойния командир на 15-и пехотен Ломски полк през Световната война полковник Стефан Илиев, загинал на Червената стена на 26 март 1917 г. Нека в заключение на този отзив тук да възпроизведем един от разказите на книгата (Илиев, 2014), който предлага описание на случилото се на 26 март 1917 г. Към този текст добавяме и някои от илюстрациите по темата, събрани в нашия архив.¹⁾

В началото на 1917 г. 15-и пехотен Ломски полк в продължение на три месеца доблестно отбраняваше на македонския фронт бойната линия от кота 1248 до каменистия склон на Червената стена.

Командирът на полка бе подполковник Стефан Илиев, роден във Видин на 24 юни 1869 г. Красив и строен, но твърде суров към себе си и строг в службата, подполковник Илиев с държанието си пленяваше подчинените си и всички го обичаха. На фронта той стоически понасяше големите лишения, които търпяха и войниците. Това още повече му спечели сърцата и войниците го боготворяха. Неговите подчинени

винаги винаги чувстваха своя началник като брат по съдба и му се доверяваха като на грижовен баща.

† ПОЛКОВНИКЪ СТ. ЦОНЕВ
Бивш командир на полка през Сръбската война

Офицерите от 15-и Домачев полк през Сръбската война

Командирът на полка подковникъ Цалиевъ на обѣдъ на
Чеганскитѣ позиции

Под умелото ръководство на храбрия си командир, войниците на 15-и пехотен Ломски полк устройха своите позиции за отбраната на скъпата македонска земя, напоена изобилно с българска кръв. Склонът от кота 1383 до Братин дол носеше името Червената стена, която за кратко време почервения от кръвта на нашите войници.

От Червената стена се разкрива дивна гледка на необятното Пелагонийско поле, над което величествено господства върхът Перистър. От него се вижда целия град Битоля, живописно разположен в подножието на тази красива планина.

Червена стена зиме, гледана отъ Перистеръ. На втори планъ — височина съ в. 1248 (M), и Сибговската висота (M).

Неприятелските позиции пред центъра на нашия участък отстояха на 700 крачки, а пред Куполната височина – на 200 крачки. По западните склонове на Червената скала се намират селата Магарево и Търнава, в които лятно време битолчани прекарват почивката си. Неприятелската тежка артилерия бе скрита в гънките на малките възвишения в полето и в крайнините на Битоля.

На 26 март в 7 часа сутринта неприятелят започна по-силно от всеки друг път да обстрелва нашите позиции. Тежките снаряди фучаха във въздуха и се пръскаха с оглушителен гръм. Цялото Пелагонийско поле трепери и гори, като че из него изригват вулкани и неприятелските оръдия непрекъснато бълват смъртоносна лава. Окопите и землянките бяха напълно сринати, а по-голямата част от храбрите защитници избити. За малцината герои, останали живи върху това лобно място, нямаше никаква закрила от адския огън, но верни на своя дълг и на своята клетва, непоколебимо стояха по местата си, решени да измрат, но да не отстъпят. След това френската артилерия издигна огнени завеси

пред резервите в тила и когато канонадата достигна до крайни предели, френската пехота настъпи в гъсти маси срещу сринатите позиции.

След двучасова неравна и жестока борба противникът дотолкова притисна фланга на съседния полк, че го принуди да напусне позициите си. Французите нахлуха в предните окопи на най-лявата рота на 15-и пехотен Ломски полк. Срещу нашите малочислени юнаци настъпва цяла френска дивизия, състояща се от два френски и два зувски полка, отряд албанци под ръководството на Есед паша и отряд от гърци венизелисти.

В разгара на боя командирът на полка подполковник Стефан Илиев бе застанал на най-заstraшената точка на позициите, решителен и строг, сякаш изваян от бронз, непрестанно насърчава, разпорежда и заповядва, а около него смъртта коси наред. Той, който учеше войниците си какво значи военна заповед и войнишка клетва, сам даваше сега пример за изпълнение на върховния дълг към Родината.

Неочаквано от предните окопи при него запъхтян и ратревожен идва наблюдател и докладва:

„Г-н подполковник, французите вече нахлуха в окопите на шеста рота!“

Подполковник Илиев събра около себе си останките от последните пет взвода, които му бяха останали, и се прости с адютанта си капитан Василев, като му каза:

„Прибери и запази архивите на полка. Сбогом!“

Последната дума той изрече твърдо и с тон, който показваше, че е решен да се жертва за България. С револвер в ръка, застанал пред войниците от девета рота, им извика:

„Войници, напред след мен! България на вас се надява! Напред! Бог е с нас!“ – тия мъжествени думи на пълководец след миг бяха заглушени от бойния вик: „Напред! На нож!“

Презрели смъртта, обладано от върховна обич към Родината, ломци яростно се хвърлиха срещу врага, който бе погазил святата земя на цар Самуил. В тази минута ръката на командира направи неестествен мах, изпусна револвера и увисна. Един войник извика:

„Ранен сте, г-н подполковник!“

А в отговор раненият пълководец извика:

„Напред, юнаци!“

Раняват го втори път в рамото и ръката му съвършено увисва като покосена. Шинела му отпред е облян с кръв.

„Ранен сте, г-н подполковник!“ – викат няколко войници.

Раненият пак повтаря:

„Напред, герои!“

И храбрият командир с пленително себеотрицание остава невъзмутим на своя пост и насърчава любимите си войници. Кръвта му продължава дажтече от двете рани. Няколко войници се спускат с намерение да го грабнат и отнесат на превързочния пункт. Но той, забравил себе си и устремил пламтящи очи срещу врага, ги отстанява от пътя си. Въодушевен от героичния пример на доблестния командир, намиращият се наблизо фелдфебел смело посочва с ръка напред и извиква гръмогласно:

„Напред, момци, след нашия командир!“

И личния пример на обления с кръв командир дава криле на войниците. Макар и капнали от умора, глад и жажда, силите им се удвоиха, бесният вихър на ръкопашния бой се разрази с още по-страшна сила и с победоносния вик ура и застрашителното острие на българския нож, французите няха изтласкани от нашите окопи.

Но раненият пълководец и сега, преди да помисли за себе си, обиколи ротите и след като настани войниците по окопите, тогава чак тръгна към превързочния пункт. Когато се закатери по гребена на

Червената стена, един снаряд падна до него, пръсна се с оглушителен трясък, обгръща го в пламък и дим и едно парче покоси живота на храбрия офицер.

Войниците със синовна обич заобиколиха безжизненото тяло на любимия командир. Неговото лице бе спокойно, а челото, обляно в кръв, се открояваше във вечерния здрач, като че бе обагрено с ореол от рубин

БЕЛЕЖКИ

1. Приложените снимки, без последната, са от книгите на Мусаков (1939) и Тасев (1929).

ЛИТЕРАТУРА

Георгиев, Т. (1943). *Командуването на Първа отделна армия в Нишката операция от 1 до 15 октомври 1915 г.* София: Военно-книгоиздателски фонд.

Илиев, Н. (2014). Как умират героите (сс. 270-275). В: Пацов, Й. & Мечков, И. (Съст.). *Българските герои по фронтовете на Първата световна война.* София: Медия – А. Николова.

Мусаков, И. (1939). *Полувековният път на 15-и пехотен Ломски полк.* София: Военно-издателски фонд.

Тасев, П.С. (1929). *На Битолския фронт с 6-а пех. Бдинска дивизия в Световна война 1915 – 1918: Зайчар, Планиница, Чеган, Кенели, Червената стена к. 1248.* София: Придворна печатница.

✉ Professor B.V. Toshev,
University of Sofia
1 James Bourchier Blvd.
1164 Sofia, Bulgaria
E-Mail: toshev@chem.uni-sofia.bg

© 2015 Venets: Author

